

den bodem. Onder de oorspronkelijke afbeeldingen, waarmee GERARD zijn boek verluchtte, is de merkwaardigste die van de Virginian potato, die voor het eerst in den eersten druk van zijn Herball is verschenen. Met eenigen trots vertelt de schrijver, dat hij eenige knollen daarvan heeft ontvangen, „which grow and prosper in my garden as in their owne native country”.

De bewerker van deze uitgave heeft terecht gemeend, dat een volledige herdruk van dit kruidboek weinig kans van slagen hebben zou. Afgezien van eenige bibliophielen, hebben onze tijdgenooten het hanteeren en genieten van dergelijke zwaarwichtige en omvangrijke standaardwerken verleerd. Hij heeft zich daarom beperkt tot de essentie van het werk en daarvoor in hoofdzaak uitgezocht de eigen waarnemingen van GERARD, waarmede deze zijn vertaling heeft aangevuld. Als bron heeft hij de derde uitgaaf van 1636 genomen, door JOHNSON uitgebreid en herzien, daar de eerste van 1597, v. n. l. door de verkeerde plaatsing van vele afbeeldingen en de haast, waarmee ze is afgedrukt, te veel aanleiding tot verwarring en misvatting zou geven. Ook het formaat heeft hij tot 4° teruggebracht. Hierdoor zijn de bezwaren van een fac-simile herdruk vrijwel alle vervallen. Een goede, duidelijke druk op degelijk papier, scherpe afbeeldingen, een handig formaat en niet te groote omvang, waarbij het wezenlijke en kenmerkende van den tekst is behouden, maken deze uitgave tot een begeerlijk bezit, dat tot naslaan en lezen opwekt en ons de populariteit van GERARD'S kruidboek, waarin de man der wetenschap en de leek beiden wat van hun gading kunnen vinden, verklaren. Voor ons wordt de waarde verhoogd door den eenvoudigen, prettigen stijl van den schrijver en den kijk, dien het ons geeft op de beteekenis der kruidkunde in het leven onzer voorvaderen.

M. A. VAN ANDEL.

L I T E R A T U U R - O V E R Z I C H T E N .

Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin, herausgegeben von Henry E. Sigerist. Bnd. 21, Heft 1 bis 4, 1929.

H. E. SIGERIST. *Vorwort*. — Dit feestnummer, dat een bloemlezing bevat van SUDHOFFS werken, wordt uitgegeven naar aanleiding van zijn 75sten verjaardag en het twintigjarig bestaan van zijn archief, dat zich vrij hield van feuilletonistische dilettantachtige beschouwingen. Acht en negentig opstellen en honderd en elf kleine mededeelingen verschenen er in van SUDHOFFS hand.

Zur Geschichte der Lehre von den kritischen Tagen im Krankheitsverlaufe (1902). — Bespreking van de kritische dagen bij HIPPOKRATES (naar vertaling van FUCHS) GALENOS, RAZES, enz. Later kwam het verzet o. a. door FRACASTORO (1483—1553), die een soort prikkel aannam, uitgeoefend door kwade sappen, wier rijpheid samen viel met de prikkel. De duur der rijpwording was het koortsstadium, het verwijderen der kwade sappen vormde de crisis. Men kende een derdedaagsch, een vierdedaagsch type enz.

Die Verse ISIDORS VON SEVILLA *auf dem Schrank der medizinischen Werke seiner Bibliothek* (1916). — ISIDOR VAN HISPALIS (Sevilla) 570—636 heeft zijn uitgebreide bibliotheek bezongen en o. a. zijn medische verzameling, die geherbergd was in de 15de kast, voorzien van het opschrift „DAMIA, YPOCRAT, GALLIEN”.

Medizinischer Unterricht und seine Lehrbehelfe im frühen Mittelalter (1928). — De oudste sporen hiervan verliezen zich in de vroege middeleeuwen. In de paleis-

school van KAREL DEN GROOTEN (806) werd geneeskunde onderwezen. Misschien werd van hier uit het kloosteronderwijs beïnvloed om zich hiermede bezig te houden. ISIDOR VAN SEVILLA (begin 7de eeuw) wijdde een gedeelte zijner „Etymologiën” aan ons vak. Omstreeks 991 vernemen wij eerst van voorlezingen over HIPPOKRATES (Chartres). In het algemeen gebruikte men bij het onderwijs het passio-narius, een soort van specieele pathologie; het receptarius en het antidotarius. Met Salerno, dat Arabische invloeden onderging, begon een bloeitijdperk voor het geneeskundig onderwijs. Dan komt Parijs.

WALAMFRID STRABUS (1926). (In dit *Tijdschrift* reeds gerefereerd).

Salerno, eine Mittelalterliche Heil- und Lehrstelle am Tyrrhenischen Meere (*Prometheus* 1921). — Populaire beschrijving dezer middeleeuwsche hoogeschool.

Genetische Zusammenhänge und regionale Bedingtheiten in der Medizin des 12 und 13 Jahrhunderts (1927). — De bloei eener hoogeschool was vaak een opwekking bijv. voor handelscentra om tot stichting van zulk een instelling over te gaan. Voor Salerno was Beneventum zoo een voorbeeld. In Salerno kende men slechts overgeleverde anatomie; het situsbeeld ontstond in Bologna. Een tusschenvorm vindt men in Frankrijk te Montpellier en Parijs, waar de Neder-sakser HUGO VAN ST. VICTOR de medische wetenschap tot bloei bracht. Ook Toledo had invloed op Zuid-Frankrijk. Met verschillende handschriften gaat de schrijver het genetisch verband tusschen de verschillende universiteiten der middeleeuwen na.

GENTILE DA FOLIGNO. Deze beroemde arts werd tegen het einde der 13de eeuw te Bologna geboren en stierf in 1348 aan de pest. Aanvankelijk hoogleeraar aldaar, ging hij later naar Padua en vervolgens naar Perugia. Naar aanleiding van een manuscript te Leipzig brengt SUDHOFF enkele nog niet bekende feiten aan het licht.

Eine italienische Bäderhandschrift aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. (1914). — Bevat meerendeels bekende geschriften, uitgezonderd de twee laatste, geschreven door een jurist LANFRANCO en door JOHANNIS TOLLENTINI VERONENSIS († 1516). Het geschrift van den jurist vindt men uitvoerig behandeld in:

Brunnenregeln für Kurgäste einer italienischen Heilquelle aus der Mitte des 15. Jahrhunderts (1916). — Uitvoerige voorschriften betreffende het gebruik der baden in een dorpje bij Reggio-Emilia. Bevat geen nieuws.

Der Ulmer Stadtarzt dr. HEINRICH STEINHÖWEL (1420—1482) (1926). — Werd geboren te Wiel in Luxemburg, studeerde te Weenen en promoveerde te Padua; was arts te Esslingen en sedert 1450 te Ulm. Daar in Ulm de bekende drukker JOHANN ZAINER werkte en deze stof voor zijn pers zocht, vond hij STEINHÖWEL bereid Duitsche teksten naar volksverhalen te leveren (geschiedenis van APOLLONIUS VAN TYRUS, van GRISELDIS (naar BOCCACIO) van GOTTFRIED VAN BOUILLON, vertaling van de Historia Hierosolymitana enz.). Beroemd als voorbeeld voor vele anderen, was zijn pestordonnantie, die tevens zijn eenige geneeskundige verhandeling was (1473).

Ein Kapitel aus der Geschichte der Setzerwillkür vom XVI Jahrhundert (1902). — In 1518 verscheen „de Spiegel der Arztnij” van LAURENS FRIES, terwijl in 1519 een tweede druk het licht zag. Beide uitgaven verschenen zonder zijn toezicht, zoodat de drukker JOHANNES GRÜNINGER zich allerlei vrijheden in den tekst veroorloofde. In 1529 bij een derde uitgave geschiedde hetzelfde. In 1532 verscheen na zijn dood bij BALTHASAR BECK een nieuwe uitgave, in welker inleiding FRIES zijn hart lucht.

VALERIUS CORDUS, der Aether und Theophrast von Hohenheim (1926). — In 1925 verscheen in Isis een artikel van C. D. LEAKE, in het welk de schrijver den apotheker RALLA beschouwde als ontdekker van den zwavelaether; deze deelde zijn vondst mede aan zijn neef VALERIUS CORDUS, die op zijn beurt er PARACELsus mede in kennis stelde. SUDHOFF wijst er op, dat dit niet mogelijk is, op biographische en chronologische gronden.

ANDREAS VESALIUS zu Ehren. — Redevoering, die in 1920 uitgesproken werd, omdat zij in 1915, toen het 400 jaren geleden was, dat VESALIUS geboren werd, door de „uns auf gezwungene Fessel eines Krieges”, niet gehouden kon worden, te meer daar het geboorteland van den „gevierden” zuchtte onder den druk van de

landgenooten van den feestredenaar. Overigens een referaat van ROTH'S ANDREAS VESALIUS.

Wege und Aufgaben der Geschichte der Medizin (1911). — De geschiedenis der hygiëne moet beginnen met de literarische onderzoekingen der kunsthistorici. Schriftelijke overlevering en het resultaat van opgravingen vullen elkander aan. Beeldhouwwerken, wandschilderingen, terracotta's, vaasbeschilderingen enz. zijn dankbaar materiaal.

Aus der Geschichte des Krankenhauswesens im früheren Mittelalter in Morgenland und Abendland (1913). — Men moet onderscheid maken tusschen echte ziekenhuizen en verblijfplaatsen voor ouden, reizigers en chronische zieken. In Indië bestonden in vóór-christelijke tijden reeds ziekenhuizen. De oudste christelijke ziekenhuizen* werden opgericht door BASILEIOS DEN GROOTEN in Caesarea (370—379), zij waren goed ingericht, hadden zelfs transportmiddelen. Dergelijke inrichtingen vond men ook in Constantinopel. Later vond men te Byzantium een beroemd kloosterziekenhuis, aan het welk zelfs een vroedvrouw en vrouwelijke artsen verbonden waren (1136). Een bijzonder gewichtig document is het plan van het klooster te St. Gallen (820), dat een volledig overzicht van een klooster-infirmerie geeft. *Επείδη der Aussatz?* (1909). — De schrijver meent dat deze begrippen niet identiek zijn.

Infektion und Infektionsverhütung im Wandel der Zeiten und Anschauungen (1914). — De leidende gedachte bij onze prophylaxe der besmettelijke ziekte is nagenoeg dezelfde als in de middeleeuwen.

Die acht ansteckenden Krankheiten einer angeblichen Baseler Ratsverordnung vom Jahre 1400 (1913). — Deze ziekten waren: builenpest, phthisis, epilepsie, scabies, erysipelas, miltvuur, trachoom en lepra. Ziekten die aan een dezer ziekte leden, werden in de stad niet geduld. De burgers moesten aanraking ermede vermijden. De Baselsche verordening was reeds in de vroege middeleeuwen bekend.

Hat Kaiser SIGMUND (1410—1437) eine Verordnung über die Anstellung von Stadtärzten erlassen? (1912). — In de geschiedenis der geneeskunde vindt men hier en daar de mededeeling, dat keizer SIGMUND bevolen had, dat iedere stad een gemeente arts moest aanstellen. SUDHOFF kon dit aanvankelijk in de desbetreffende stukken niet vinden. Later evenwel vond hij in de „Reformatio SIGISMUNDI” een „Arzt-Ordnung”, die evenwel met een keizerlijk edict niets te maken heeft, zoodat SIGMUND ten onrechte hiermede in verband gebracht wordt.

Drei historische Fixpunkte im Bekanntwerden der Syphilis (1925). — De oudste officieele stukken, in welke van syphilis gesproken wordt, dateeren van 25 Juli 1463, 25 Maart 1493, wat Frankrijk betreft en 7 Augustus 1495 wat Duitschland aangaat.

Ein Wendepunkt im Krankenhauswesen des Abendlandes (1913). — De geneeskundige behandeling in ziekenhuizen dateert eerst van de 16de eeuw en ving waarschijnlijk met de syphilisbehandeling aan.

Kriege und Seuchen in früheren Zeiten (1916). — Overzicht van de epidemieën, die dikwijls de oorlogēn vergezelden (pest, typhus, dysenterie enz.).

Aus der Vergangenheit der Verwundetenfürsorge (1915). — Overzicht van de geschiedenis der eerste hulp bij ongelukken, ontleend aan de algemeene geschiedenis.

Das medizinische Zeitschriftenwesen in Deutschland bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts (1903). — Het was de arts THEOPHRASTE RENAUDOT, die de eerste courant in 1631 liet verschijnen. Deze bevatte evenwel geen geneeskundige zaken. De eerste geneeskundige courant verscheen bij PIERRE LE GRAND te Amsterdam onder den titel van „Le Journal des Scavans”. Zij verscheen in 1665 en werd geschreven door DE HEDONVILLE. Dan volgen de „Philosophical Transactions”. In 1717 zagen de eerste Duitsche geneeskundige periodieken het licht, nl. de „Acta Medicorum Berolinensium”, die geschreven werden door JOHANN DANIEL GOHL (1675—1731) en de „Sammlung von Natur- und Medizin wie auch hierzu gehörigen Kunst und Literatur-Geschichten”, van welke JOHANN KANOLD (1679—1729), JOHANN GBORG BRUNSWITZ en JOHANN CHRISTIAN KUNDMANN, redacteurs waren. Een beroemde

veel gelezen publicatie vormden de „*Göttingische Zeitungen von Gelehrte u. Sachen*“ die onder leiding van ALBRECHT VON HALLER in 1739 tot stand kwamen.

Drei Jahrtausende Graphik im Dienste der Wissenschaft (1914). — Het is te betreuren, dat dit opstel is ontbloot van de bijbehorende afbeeldingen. Wat de geneeskunst betreft, het was ARISTOTELES, van wien bericht wordt, dat hij voor het onderwijs afbeeldingen gebruikte. Ook de school van Alexandrië maakte vermoedelijk van dit hulpmiddel gebruik. De Islam verbood de afbeelding en daar veel van onze kennis door de Arabieren bewaard en overgeleverd werd, zoekt men in die richting veelal tevergeefs naar afbeeldingen. Daar Perzië voor een deel aan den dwang der Islam ontkwam vindt men in Perzische en Byzantijnsche handschriften de bekende vijf afbeeldingen van beender-, bloedvat-, spier- en zenuwstelsel en een vijfde plaat op welke buik en borstholte voorgesteld worden. Deze oorspronkelijke hellenistische afbeeldingen dekten de behoeften der middeleeuwen. Toen de studie der anatomie opnieuw werd opgevat te Salerno, Bologna en Parijs en in Zuid-Frankrijk behielp men er zich mede, tot HENRI DE MONDEVILLE nieuwe topographisch-anatomische schemata ontwierp, die tot VESALIUS in gebruik waren, soms gewijzigd, zoals die van GUIDO DE VIGEVANO. Weliswaar valt het optreden van DAVINCI vóór VESALIUS, doch zijn werk was slechts in beperkten kring bekend. Naast dit soort teekeningen bestaan de zoogenaamde labyrintteekeningen, tot welke de afbeeldingen van de lever (Babel en Etrurië) behooren. Ook de overgeleverde afbeeldingen van chirurgische verrichtingen gaan terug op HIPPOCRATES. SUDHOFF is van meening, dat de verloskundige afbeelding teruggaat tot de Egyptische papyrus. Voor belangstellenden zij medegedeeld, dat dit opstel verscheen in het „*Archiv für Buchgewerbe*“ 1914.

Medizinische Bibliotheken (1921). — Een kort overzicht van verschillende boekerijen, waaruit blijkt, dat de beroemste uit den laatsten tijd naar Amerika verhuisd zijn. Het artikel bevat overigens geen nieuws en mist vele bijzonderheden, wat ons land en speciaal Leiden aangaat.

Reisebriefe aus der Aegaeis. — Eenigszins sentimenteele reisbrieven, die ongeschikt zijn, om ze in het kort weer te geven.

Aelteste Stadt und Hafengebucht auf Kos und der Obsidianhandel im Aegaeischen Meere (1927). — Obsidan is zwart lavaglas dat in het steenen tijdperk gebruikt werd voor pijlpunten en snijdende voorwerpen. Aanvankelijk meende men, dat Melos het monopolie bezat. Met allerlei literatuur toont SUDHOFF aan, dat dit niet zoo is.

Aus meiner Arbeit. — Een terugblik, die uit den aard der zaak zeer subjectief getint is en blijk geeft, dat de schrijver van zijn eigen beteekenis overtuigd is.

Isis. International review devoted to the History of Science and Civilization. Mai 1929. No. 38, Vol. XII (2).

J. W. THOMPSON. *The introduction of Arabic science into Lorraine in the tenth century*. — De intellectuele band tusschen Spanje en Gallië werd niet verbroken door de verschillende invallen van barbaren; de visigothische overheersching bevorderde deze zelfs, zooals blijkt uit verschillende acten en handschriften.

E. G. R. WATERS. *A fifteenth century French Algorism from Liège*.

J. PELSENEER. *Une lettre inédite de NEWTON*.

J. W. S. JOHNSON. *La peste de 1763 en Dalmatie*. — Dit artikel bestaat in een afschrift van de origineele, Italiaansche verhandeling over de pest in Dalmatië, voorzien van verschillende aantekeningen.

T. J. RAINOFF. *Wave-like fluctuations of creative productivity in the development of West-European physics in the XVIII and XIXth. centuries*.

G. SARTON. *Medallic Illustrations of Science*. — Afbeeldingen van penningen, die betrekking hebben op ALEXANDER VON HUMBOLDT (1769—1859); LOUIS PASTEUR (1822—1895); PIERRE CURIE (1859—1906); ERNST WILHELM VON BRÜCKE (1819—1892).

Janus. Archives internationales pour l'histoire de la médecine et la géographie médicale. Trente et troisième année. Mai—Juin 1929.

G. STICKER. *Entwicklungsgeschichte der spezifischen Therapie.* — Gedurende de laatste veertig jaren treden de specifica meer en meer op den voorgrond, niet, omdat de arts er om vraagt, maar omdat de chemische fabriek ze ons opdringt. Nog altijd kunnen wij aan de hand van BOERHAAVE (1707) de taak van den arts omschrijven als te zijn tweeledig: 1°. hij is de hygiënist van den zieke en heeft hiervoor geen kunstmiddelen noodig; 2°. hij is de heilkundige, beoefenaar der ars curativa. Regelt de hygiënist de uitwendige omstandigheden (frissche lucht, voeding, slaap, beweging, stoelgang, de zintuigen), de heilkundige tracht de ziekte te verdrijven. Het begrip „specificus” vindt men het eerst bij den wijsgeer AMICIUS BOETHIUS (500); in de geneeskunst vindt men het 't eerst bij PARACELsus, waar het zich vereenzelvigd met de „quinta essentia” de zoogenaamde „Tugend”. GALENUS reeds nam aan, dat voor bepaalde ziekten bepaalde geneesmiddelen dienst deden. De taak van den geneesheer was, bij verkeerde sappenmenging (dyscrasie) die artsenij aan te wenden, welke de harmonie herstelde. Men kende reeds ten tijde van HIPPOCRATES de *indicatio causalis, morbi et symptomata*. Een arcanum, dat voor alle ziekten hielp, nam hij niet aan. Een voorname groep der materia medica waren de tegengiften, die in oudheid en middeleeuwen zoo'n groote rol speelden. Met de invoering van de viersappenleer kwam ook de specifieke therapie tot ontwikkeling, waarbij vooral de saamgestelde een groote rol vervulde. Een der meest geliefde middelen was het *theriak*, dat als tegengift ook groote beteekenis had en tot in de negentiende eeuw zeer geliefd was (men vond het nog beschreven in de eerste pharmacopœa germanica van 1872). (Wordt vervolgd).

K. SUDHOFF. *Ueber eine provençalische Chirurgie eines STEPHANUS „ALDEBALDI” aus Montpellier um 1340—1350.* — Een chirurgische compilatie in of bij Montpellier geschreven naar LANFRANCO († voor 1306) en andere heilkundigen uit dien tijd. Zij ontstond omstreeks 1350 vóór dat GUY DE CHAULIAC zijn meesterwerk samenstelde. Het provençaalsche handschrift bevindt zich in de Baseler bibliotheek (D. II, 11).

F. M. G. DE FEYFER.

BLADVULLING.

GALANTE PROPAGANDA VOOR DE INOCULATIE.

Bij het doorlezen van DOVER's *Legaat eens ouden geneeskundigen*, waarin ik inlichtingen zocht over het pulvis DOVERI (zie bldz. 3179) vond ik de volgende opmerking over de inoculatie der pokken.

Om deze ingang te doen vinden, doet hij een beroep op de schoonheidszin der vrouwen; „De Inenting der Pokken, is in alle opzichten eene zo nuttige vinding, als eenige in deze of in de voorgaande Eeuwen; en is echter, als iets vreemds, tot heden toe nog weinig door 't voorbeeld onzer Juffers aangemoedigt. Waarom doch? Zou de *Schoonheid*, die onder onze Engelsche Luchtstreek zo volkomen is, van zo gering een belang zijn, dat we ze onze zorg als onwaardig achten en zouden verwaarloozen? Wat droevige verwoestingen en schroomelijke uytkomsten, heeft deze ziekte, onder deze zo beminlijke en aargename wederhelft van den Mensch, niet al bewerkt en uytgevoert? Buyten kijf zullen onze Juffers wel grimlachen, dat zij een Man van zeventig jaar, diergelijke levendige uytdrukkingen horen maken, doch ik wil haar.. wel zeggen, dat schoon ik in mijne Ouderdom buyten staat ben om haar tot Liefde te noopen,.. ik echter het geheugen harer bekoringen noch niet heb uytgewischt; en dit's wel de groote reden, waarom ik mij beklag dat de Inenting der Pokken in *Engeland*, tot nog toe zo weinig voortgang gemaakt heeft, wjl zij grootelijks tot welzijn en behoudenis dezer Bekoorlijkheden zoude kunnen dienen”.

H. PINKHOF.
